

**TRT REPERTUVARINDAKİ ELAZIĞ YÖRESİ UZUN
HAVALARININ TÜR ANALİZİ: NİTEL BİR DOKÜMAN
İNCELEMESİ***

**ANALYSIS OF LONG AIR TYPES IN ELAZIĞ REGION
REPERTOIRE WITHIN TRT: A QUALITATIVE DOCUMENT
REVIEW**

Erkam CÖMERT   **

Özet

Bu çalışmanın konusu; TRT Türk halk müziği repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun hava türlerinin incelenmesidir. Bu çalışma, nitel bir araştırma olup çalışma verileri doküman analizi yöntemiyle toplanmış ve bu bağlamda TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun havalar kullanılmıştır. Bu uzun havalar, araştırmanın evrenini oluşturmakta ve TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun hava ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu araştırma; TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun havalar ile sınırlıdır. Bu araştırma ile TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun hava türlerinin neler olduğu ortaya konularak analizinin yapılması ve yorumlanması neticesinde literatüre katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu çalışmada, TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun hava, türlerine ve makamlarına göre incelenmiştir. Bu bağlamda 35 uzun havanın 1'inin Çargâh, 12'sinin Hüseyni, 1'inin Karcıgar, 1'inin Saba, 4'ünün Uşşak, 1'inin Segâh, 5'inin Hicaz, 3'ünün Muhayyer, 2'sinin Rast, 1'inin Hüzam, 1'inin Gerdaniye, 1'inin Nihavent makamında olduğu tespit edilmiş ancak 2'sinin ise makamı tespit edilememiştir. Bu 35 uzun havanın 23'ünün serbest bir şekilde icra edildiği, 3'ünün ayak bölümleri 2/4'lük usûllü, 2'sinin ayak bölümleri 3/4'lük usûllü,

* DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17930246>

turnitin.com tarafından taranmıştır. *Creative Commons* lisansı altındadır.

Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 21.10.2025 **Kabul tarihi:** 10.12.2025

Atf Bilgisi / Reference Information: CÖMERT E. (2025). Trt Repertuarındaki Elazığ Yöresi Uzun Havalarının Tür Analizi: Nitel Bir Doküman İncelemesi, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 17 /3, s. 183-205.

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, Elazığ / Türkiye comerterkam@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7076-1281>

1'inin ayak bölümleri 4/4'lük usûllü, 1'inin ayak bölümleri 9/8'lik usûllü, 5'inin ise ayak bölümleri 10/8'lik usûllü bir şekilde icra edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk halk müziği, Elazığ, Harput, Elazığ-Harput Müziği, Uzun Hava.

Abstract

The subject of this study is the examination of long airs from the Elazığ region found in the TRT Turkish folk music repertoire. This study is a qualitative research, and the data was collected using the document analysis method, utilising long airs from the Elazığ region found in the TRT repertoire. These long airs constitute the universe of the research and the 35 long airs from the Elazığ region found in the TRT repertoire constitute the sample of the research. This research is limited to the long airs from the Elazığ region found in the TRT repertoire. This research aims to contribute to the literature by revealing what types of long airs from the Elazığ region are found in the TRT repertoire, analysing them, and interpreting them. In this study, the 35 long airs from the Elazığ region in the TRT repertoire were examined according to their types and modes. In this context, 1 of the 35 long airs is in Çargâh, 12 are in Hüseyini, 1 is in Karcıgar, 1 in Saba, 4 in Uşşak, 1 in Segâh, 5 in Hicaz, 3 in Muhayyer, 2 in Rast, 1 in Hüzam, 1 in Gerdaniye and 1 in Nihavent, while the makam of 2 could not be determined. Of these 35 long airs, 23 were performed freely, 3 had foot sections in 2/4 time, 2 had foot sections in 3/4 time, 1 had foot sections in 4/4 time, 1 had foot sections in 9/8 time and 5 were performed with foot sections in 10/8 time.

Keywords: Turkish folk music, Elazığ, Harput, Elazığ-Harput Music, Long Air.

Giriş

Geleneksel müzik, somut olan kültürel mirasın en evrensel ve yaygın biçimlerinden biri olup her kültür ve toplulukta kendine has bir müzikal dili temsil eder. Bu dil; belirli makamlar, ritimler, müziğin üretimi ve tekrar icrası için belirlenmiş kaideler, farklı zaman ve mekân anlayışlarını yansıtan doğaçlamalar, yaşam, ölüm, inançlar ve ideolojiler gibi öğeler içerir (Sedmak, Kerma & Çevre, 2020, s. 1). Geleneksel müzik, çoğunlukla bir toplumun benimsediği, sıkça seslendirdiği ve dinlediği, genellikle kaynağı bilinmeyen (anonim) ve nesiller boyu devam eden müzik türüdür (Traditional/Local Music, 2025). Özünde gelenekle bağlantılı, onun üzerine kurulu ve ona ait olan müziği ifade eder (Uçan, 2005, s. 8). Başka bir deyişle, geleneksel müzik; bir topluluğun estetik hassasiyetlerini yansıtarak yarattığı, sevdiği, icra ettiği ve dinlediği müziktir (Özarlan, 2010). Bir müziğin

kendi geleneğini oluşturması, onun gelenekselleştiği anlamına gelir. İcra edilirken içten olmasının yanı sıra, geleneksel müzik yalın ve doğaldır. Geleneksel müzik yapıtları, müzik olgusunun basitçe dışı vurulduğu örneklerdir. Geçmişten günümüze kadar bu müzik türü, kendine has yöntemlerini ve kurallarını muhafaza etmiştir; zira gelenekle sıkı bir bağı vardır (Uçan, 2005, s. 8).

Türk Halk Müziğinde Tür

Türk halk müziğinde tür; ritim ve ezgiden meydana gelen müzikal yapısal unsurların yanı sıra saz, söz ve ağız özelliklerine dayalı icra şekilleri bakımından benzerlik gösteren bir küme şeklinde tarif edilebilir. Türk halk müziğinde türü belirleyen üç öge bulunmaktadır. Bunlar; müzikal yapı, avaz ve ağızdır. Bir müzik eserinin ritmik ve ezgisel özelliklerinin tamamı, o eserin müzikal yapısı olarak adlandırılır. Eserin enstrüman veya ses ile icrasında ortaya çıkan ve bölgesel icra biçimlerini temsil eden farklılıklar ise avaz olarak ifade edilir. Öte yandan ağız terimi, yöresel konuşma biçimlerinin türkülere yansımaları ve dolayısıyla farklı şiirsel dış yapı özelliklerinin oluşmasını ifade eder. Türk halk müziğinde bir türün ortaya çıkması için, bu sayılan niteliklerden en az birinin eserde mevcut olması yeterli görülebilir (Demir, 2011, s. 94-95).

Türk Halk Müziğinin Tanımı

Halk kimliği, anonim bir yapıya sahiptir. Kuşaktan kuşağa aktarılan, zaman içinde olgunlaşarak günümüze ulaşan eksiksiz bir geleneğin parçasıdır. Bizde halk şarkıları “türkü” olarak adlandırılır. Türkülerimiz, melodik yapı ve ritim açısından hem derinlik hem de canlılık barındırır (Say, 2002, s. 223).

Dünya üzerindeki tüm toplumların, duygusal dünyaları, düşünce yapıları, sosyal yaşamları, tarihsel geçmişleri ve coğrafi konumlarına bağlı olarak şekillenen müzik türleri, halk müziği olarak adlandırılmaktadır. Her ulus, kendi müziğini zaman içinde geliştirmiş ve bu sayede kültürel bir kimlik kazanmıştır. Bir bölgede insanlar tarafından üretilip icra edilen, o bölge insanların ortak eseri olan ve nesilden nesile aktararak günümüze ulaşan bu müzikler, yerel kültürün izlerini taşımakta ve genellikle yaratıcılarının kimliği belirsizdir.

Halk müziği, kültürel çeşitliliğin bir ifadesi olarak, geçmiş ile gelecek arasında bir bağlantı kurarak geleneksel değerlerin

korunmasına aracılık etmiştir. Diğer ulusların müzik geleneklerinde olduğu gibi, Türk halk müziği de toplumsal ortak duyguları, melodileri ve türkü sözlerini yansıtarak toplumsal yaşama önemli bir katkı sunar.

Türk halk müziği, kökenlerini Orta Asya'dan alarak Anadolu topraklarına farklı inanç ve kültürlerin etkisiyle yayılmıştır. Toplumun kendisini ifade etmesinde merkezi bir işlev gören bu müzik türü, kuşaklar boyunca aktarılarak geleneksel yapısını muhafaza etmiştir. Halk müziği, günümüzde Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olup çeşitli şekillerde yaşamaya devam etmekte ve Türk ulusunun kültürel kimliğinin mühim bir ögesi olma özelliğini sürdürmektedir. Türk halk müziği, nesilden nesile aktararak Türk halkının edindiği deneyimleri, düşünceleri ve sanatı bir araya getirmiş, elde edilen kültürel birikimin geçmişten günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Türk müziği, zaman içinde çeşitli dönüşümler geçirse de özgün ve otantik kimliğini koruyarak varlığını sürdürmektedir (Yener ve Aksu, 2004, s. 127). Türk halk müziği, kendine has enstrümanları, icra yöntemleri, vokal stilleri, türleri, biçimleri ve zengin repertuarıyla ulusal özellikler taşıyan bir müzik türüdür. Bu müzik, halk bilimiyle sürekli bir etkileşim içerisinde olup, yöresel müziklerin birleşimiyle şekillenen zengin bir yapıya sahiptir (Emnalar, 1998, s. 27).

Türküler, ritim yapıları açısından kırık havalar (ritimli ezgiler) ve uzun havalar (serbest) olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır.

Kırık havalar (usûllü ezgiler): Türk halk müziğinde, belirli bir ritim ve ölçü düzenine sahip olan melodiler “kırık hava” olarak adlandırılır. Halk oyunları ile birlikte icra edilen tüm müzikler ve türküler bu gruba dâhildir. Türkiye'nin dört bir yanında, farklı konulardan ilham alan, çeşitli ezgiler duyulur. Bu melodiler, kullanılan müzik aletlerine ve eşlik ettikleri oyunlara göre farklılık gösterir. Bu eserler, belirli bir ölçü düzenine göre oluşturulur (Hoşsu, 1997, s. 12). Deyişler, nefesler, ilahiler, halaylar, barlar, semahlar, zeybekler, Teke zortlatmaları, horonlar, karşılama ve oyun havaları da ritmik melodiler içerisinde yer almaktadır.

Uzun havalar (usulsüz ezgiler): Belirli bir diziye ve bu dizi içinde belli bir seyire sahip olmasına rağmen, ölçüsüz olarak yani irticalen, doğaçlama bir biçimde icra edilen halk ezgisidir (Özbek, 1998, s. 194). Ölçüsü bulunmayan yani serbest ritimli olan serbest melodiler, yöresel özellikleri ve icra edilmiş biçimlerine göre Arguvan havaları, bozlaklar, hoyratlar, mayalar, barak havaları, divanlar, gurbet

havaları, müstezatlardan ve yol (yayla) havaları şeklinde gruplandırılabilir (Emnalar, 1998, s. 240).

Uzun Hava Türleri

Elazığ-Harpur yöresinde, uzun havalara “Yüksek Hava” da denilmektedir (Memişoğlu, 1966, s. 4). Turhan, Elazığ-Harpur yöresindeki uzun havaları şu şekilde sınıflandırmıştır (1990, s. IX-X):

Bazı uzun havalar, ayak ve ara nağme bölümleri ritimli olmakla birlikte, söz bölümleri serbest bir ritme sahiptir. Bu kategoriye Müstezat, Bağrıyanık hoyrat, Divan, Şirvan hoyrat, Kesük (Kesik) hoyrat, Beşiri hoyrat, Varsak (Varsağı) hoyrat, Tecnis hoyrat ve İbrahimiye gazel gibi kendilerine özgü ayak bölümleri, adları ve melodileri olan eserler girer. Diğer uzun havaların ise hem ayak ve ara nağme bölümleri hem de söz bölümleri serbest ritimlidir. Bu türler arasında Elezber hoyrat, Cığalı maya, Muhalif hoyrat, Kürdi hoyrat ve Ölüm hoyratı gibi bilinen isimler ve diğer serbest ritimli uzun havalar yer alır.

Elazığ-Harpur yöresindeki müzikal yapısı ritimli ayak ve ara nağme bölümleri (usullü) ve sözel bölümleri ise serbest ritimli ezgilerden meydana gelen hoyratlar da bulunmaktadır. Bu şekilde olan hoyratlara Versak hoyrat (Al Yanaktan repertuvar no: 23) ve Beşiri hoyrat (Ne Mestim repertuvar no: 314) örnek verilebilir.

Turhan ve Taşbilek (2009, s. 24), Elazığ-Harpur yöresinde kullanılan makamları, Klasik Türk müziğine göre tablo 1’deki şekilde sınıflandırmıştır:

Tablo 1. *Elazığ-Harpur Yöresindeki Makam Adlarının Klasik Türk Müziğindeki Karşılıkları / Table 1. Correspondences of Maqam Names in the Elazığ-Harpur Region with Their Equivalents in Classical Turkish Music*

Elazığ-Harpur Yöresindeki Makam Adı	Klasik Türk Müziğindeki Makam Adı
Uşşak	Uşşak
Hüseyni	Hüseyni
Muhayyer	Muhayyer
Bayati	Bayati
İbrahimiye	Neva
Nevruz	Karcığar
Muhalif	Segâh ve Hüzzam
Versak	Hicaz ailesi
Beşiri	Çargâh, Mahur ve Rast

Saba	Saba
Aşiran	Acemaşiran
Nihavent	Nihavent
Divan	Hüseyini ve Uşşak
Kürdi	Bayati ve Uşşak
Tecnis	Bayati ve Uşşak
Şirvan	Hicaz
Elezber	Uşşak

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın problem cümlesi; TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresine ait uzun havaların türlerinin nasıl incelendiğidir.

Bu araştırma; TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresine ait uzun hava türlerinin belirlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanması yoluyla literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

1. TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun hava türleri nelerdir?

2. TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun havaların makamları nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Burak Koçer'in 2014 yılındaki "Kürsübaşı Uygulamalarında Yer Alan Müziklerin Tür ve Biçim Yönünden İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde Elazığ yöresinde Muhelif ve Kürdi olarak adlandırılan makamlardaki fasıl eserleri tür ve biçim yönünden incelenmiştir. Bu araştırma ile TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun hava türlerinin neler olduğu ortaya konularak analizinin yapılması ve yorumlanması neticesinde literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Çalışmamızda TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun hava türleri olarak divan, gazel, hoyrat ve maya ele alınmıştır. Bu çalışma diğer yörelerdeki uzun hava türlerinin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma; TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki uzun hava türlerinin makamlarına göre incelenmesi ile sınırlıdır.

Yöntem

Bu çalışma, nitel bir araştırma olup çalışma verileri, doküman analizi yöntemiyle toplanmış ve bu bağlamda Elazığ yöresindeki TRT repertuarında yer alan uzun havalar kullanılmıştır. Bu çalışmada araştırmanın evreni, TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresine ait uzun havalardır. Çalışmanın örnekleme ise TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun havadan oluşmaktadır.

Veri Kaynağı

Çalışmanın verileri TRT Türk halk müziği repertuarından elde edilmiştir. Elazığ yöresine ait 35 uzun hava incelenmiştir.

Örnekleme Ölçütü

Çalışmanın evrenini TRT repertuarında kayıtlı Elazığ yöresi uzun havaları oluşturmaktadır. Araştırmaya yalnızca TRT repertuarında “Elazığ yöresi” ibaresiyle kayıtlı ve “uzun hava” türünde sınıflandırılmış 35 eser ile sınırlıdır.

Veri Analizi

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Her eser; makam, tür ve usûl özelliklerine göre tablolştırılmış, nitel içerik analizi ile tematik değerlendirme yapılmıştır.

Geçerlik–Güvenirlik

Nitel bir çalışma olması nedeniyle, araştırmanın geçerliğini sağlamak için verilerin toplanmasında kullanılan TRT repertuarı gibi kurumsal ve güvenilir birincil kaynaklar tercih edilmiştir. Güvenirliği sağlamak amacıyla, analiz edilen 35 uzun havanın makam ve usûl tespitleri alandaki iki uzman tarafından bağımsız biçimde gözden geçirilmiştir.

Etik Beyan

Bu çalışma insan katılımcı, görüşme veya deneysel müdahale içermemekte ve etik kurul izni gerektirmemektedir.

Elazığ Yöresinde İcra Edilen Uzun Hava Türleri

Divan: Halk edebiyatında bir şiir türü olan divan, genellikle 15’li hece ölçüsüyle veya aruz ölçüsünün “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılan, 2, 4, 5 ve 6 dizelik bölümlerden oluşan şiirlerdir (Özbek, 1998, s. 62). Divanlardaki aruz veya hece ölçülü ezgilerde

görülen ölçü farklılıkları sadece şiirlerin yapısal özelliklerinden değil, aynı zamanda şiir ve müzik arasındaki etkileşimden de kaynaklanır. Ayrıca bu tür eserler halk arasında yaygın olarak icra edilir ve yörelere göre farklılık gösteren kendilerine özgü tarzları bulunur. Bu müziksel yaklaşımlar, enstrümantal ve vokal unsurları içeren geleneksel motiflerden oluşur. Bu motiflerle icra etme biçimi halk arasında divan ağzı veya divan tarzı olarak bilinir (Şenel, 2007, s. 149). Türkiye ve Kuzey Irak Türkmen bölgelerinde yapılan derlemeler sonucunda, Elazığ, Kerkük, Şanlıurfa, Konya, Gaziantep, Kastamonu, Ankara, Mardin, Kayseri, Adıyaman, Çankırı, Giresun, İstanbul, Muş, Sivas, Amasya, Kars, Malatya, Rize, Çorum, Tokat, Trabzon, Artvin ve Yozgat gibi birçok farklı yöreden yaklaşık 60 adet divan (divani) örneği bulunmuştur. Bu derlemelerde ayrıca aruz ölçüsünün “mefa’ilün mefa’ilün fe’ulün” kalıbıyla veya özellikle 11’li hece ölçüsüyle bestelenmiş divan melodileri de ortaya çıkarılmıştır. Toplanan bu eserlerin önemli bir bölümü gazel ve murabba formunda karşımıza çıkmaktadır (Şenel, 2007, s. 148).

Divanlar, yöresel olarak kullanılan belirli ezgi kalıpları ile icra edilir ve divan sözleri de bu özel kalıplara göre düzenlenir. Çalgı girişleri, genellikle usüllü bir melodi cümlesinden oluşur. Bu ezgilere divan ayağı adı verilir ve çoğunlukla kısa melodi parçaları ile birkaç ölçüden meydana gelir. Şarkı sözleri ise genellikle serbest ritimli uzun hava biçimindedir. Nadiren de olsa usüllü sözlere veya enstrümantal bir ezgiye (ayağa) yer verilebilir. (Şenel, 2007, s. 150). Divanların usülsüz olarak seslendirilmesi, türün ayırt edici bir özelliğidir ve bu, onu tanımlayan temel unsurdur. Başında, aralarında ve sonunda ayak olarak adlandırılan usüllü çalgı bölümlerinin bulunması da bu türün diğer bir özelliğidir (Emnalar, 1998, s. 342-343). Divanlar, icra edildikleri yere göre farklılık gösterir ve çeşitli makamlarda seslendirilir (Özbek, 1998, s. 63). Örneğin; Şanlıurfa, Erzurum, Elazığ ve Kerkük gibi şehirlerde divanlar; usüllü çalgı bölümleri ve serbest ölçülü söz kısımlarının birleşimiyle dinamik bir yapıya sahiptir (Emnalar, 1998, s. 345). Bu müzik formunun sıkça görüldüğü yerler arasında Diyarbakır, Erzurum, Elazığ, Şanlıurfa, Konya, Kastamonu ve Kerkük sayılabilir (Emnalar, 1998, s. 342). Bu bölgelerde icra edilen divanlar genellikle icra edildikleri şehrin adıyla anılır; buna örnek olarak Harput Divanı, Kerkük Divanı ve Konya Divanı verilebilir (Özgül, Turhan ve Dökmetaş, 1996, s. 40).

Elazığ-Harpur müziğinde divan, genellikle gazel metinlerinden alınan sözlerle, Hüseyini ve Bayati makamlarında icra edilen ayak ve ara nağme bölümleri usûllü, ritmik bir hoyrat türüdür (Elazığ Valiliği, 1999, s. 22). Harput Divanı'nın icrası esnasında, “ah ağam”, “ah balam”, “ey balam”, “aman aman”, “vah” gibi katma sözcükler kullanılır (Emnalar, 1998, s. 345). Elazığ yöresindeki fasıl geleneğinde, hoyrat ve maya gibi uzun havaların yanı sıra Harput Divanı da art arda ve belirli bir ritme uygun olarak çalınır (İslam Ansiklopedisi, 1994, s. 377).

Gazel: Gazel terimi, hem edebi hem de müzikal bağlamlarda farklı anlamlara gelmektedir. Edebiyat alanında, bu terim, genellikle lirik temaları işleyen, Divan edebiyatına özgü bir şiir formunu ifade eder. Bu form, beş ila on beyit arasında değişen uzunlukta olup, ilk beytin her iki dizesi birbiriyle kafiyeli, sonraki beyitlerin ise ikinci dizeleri ilk beyitle kafiyeli olacak şekilde düzenlenir. Müzik alanında ise “gazel”, Klasik Türk müziğindeki makamlarla icra edilen ve o makamın özelliklerini gösteren, genellikle bir saz eşliğinde icra edilen ve icracının ses yeteneklerini sergilemesine olanak tanıyan bir müzik eserini tanımlar (Türk Dil Kurumu, t.y.).

Gazel, felsefi bir temel üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle şiir sanatı veya şiirle ilgili farklı düşüncelerin belirli bir üslup içinde sunulmasıyla şekillenmiştir. Gazel nazım biçimi, İslamiyet öncesi Arap şiirinde (Cahiliye Dönemi) felsefi bir deneyim sonucu ortaya çıkmış ve aşk ile sevgili temaları etrafında bir edebi alan yaratmıştır. Gazel, kökenini Arap edebiyatından almıştır. Özellikle Emevi Dönemi'nde kasidelerin içinde bağımsız bir bölüm olarak yer almaya başlamış ve zamanla ayrı bir nazım şekli haline gelmiştir. (Sevimli, 2021, s. 494-495).

Divan edebiyatındaki gazel türünün doğaçlama olarak ezgilendirilmesiyle meydana gelen gazel, ritim açısından serbest bir yapıya sahiptir. Sözler anlık olarak söylenirken, dizelere “aman, gönül ey, ah, yar, dost” gibi eklemeler yapılır ve bu esnada hangi makamda doğaçlama yapıyorsa, çalgılar da aynı makamda ritimli bir şekilde eşlik eder (Akdoğan, 1996, s. 281). Elazığ-Harpur müziğinde, üçü tasavvufi nitelik taşıyan toplam 17 gazel icra edilmektedir. Bu gazellerin sözleri genellikle Fuzuli'ye ait olsa da, Çırpanizade Haydar Bey, Hacı Necip Paşa, Mustafa Sabri Efendi, Rıfat Dede, Yunus Remzi Efendi ve Rahmi Harputi gibi Harputlu divan şairlerinin eserlerini de

barındırır. Geriye kalan gazeller de Rasih, Esat Muhlis Paşa, Nabi, Nebi ve Niyazi Mısri gibi şairlere aittir (Taşbilek, 2012, s. 15-16). Harput'ta 1860-1910 yılları arasında yaşamış ve ün kazanmış önemli şairlerden biri de Hacı Hayri Bey'dir. (Onur, 2013, s. 195). Elazığ-Harput müziğinde yer alan gazeller, hoyrat tarzında seslendirilmeleri ve hem ağız hem de üslup açısından hoyratlara benzerlik göstermeleri sebebiyle diğer yörelerde icra edilen gazellerden ayrılırlar (Elazığ Valiliği, 1999, s. 26).

Hoyrat: Halk edebiyatımızın geleneksel türlerinden biri olan hoyrat, halk şiirleri içinde maninin cinaslı mani ve kesik mani isimleriyle bilinen bir çeşididir. Hoyratların dize sayıları ve kafiye düzenleri değişkenlik gösterebilir. Genellikle 7 heceli dizelerden oluşur, ancak ilk dize eksiktir ve kafiye yapısını belirler. Hoyratın en belirgin özelliği, cinaslı kafiyelerle yazılmış olmasıdır. Ancak cinassız hoyratlara da nadiren rastlanır. Cinas, yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan kelimelerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulur. Bu tür bir kullanım şiire estetik bir zenginlik ve anlam derinliği katar (Bayraktar, 2013, s. 210). Hoyratlarda, “baba bugün, ah hele zalım, ah balam, azimim, mine boylum, gülüm, gözüm, ağam ağam” gibi ek kelimelere sıklıkla rastlanır (Küçükçelebi, 2002, s. 49). Hoyratlarda çoğunlukla aşk ve sevgili temaları işlenir (Ekici, 2009, s. 30). Memişoğlu, Elazığ-Harput yöresinde manilerin genellikle kadınlar tarafından üretildiğini belirtmiştir (1995, s. 108).

Diğer uzun hava türleri ile kıyaslandığında, hoyratlar daha güçlü ve daha sert bir ifadeyle seslendirilir. Hoyratın melodik hareket alanı oldukça geniştir. Bazen tiz ses, ani yükselişler ve hızlı inişlerle 4-5 ses aralığında dolaşan hoyratlar olduğu gibi, 11 sese kadar genişleyenleri de bulunur. Halk arasında hoyratlar, kalkma, aşma, çıkma ve yıkma (yatırma, bağlama) gibi terimlerle adlandırılır (Özbek, t.y.). Anadolu'nun genelinde hoyratlar genellikle bağlama eşliğinde icra edilirken, Elazığ-Harput müziğinde klarnet, kanun, ud ve keman gibi enstrümanlar kullanılmaktadır (Ekici, 2009, s. 31). Memişoğlu, Elazığ-Harput hoyratlarının Anadolu'da icra edilen diğer uzun havalardan farklı olduğunu belirtmiş ve Elazığ-Harput hoyratlarının genellikle pes sestem değil, ikinci perdeden başlayıp tiz sese doğru yükseldiğini, ardından düze inerek sonlandığını, yani karara bağlandığını ifade etmiştir (1966, s. 4). Hoyratların saz ve söz bölümleri serbest ritimli olabildiği gibi ayak ve ara nağmesi usüllü olan hoyratlar da vardır.

Maya: Halk şiirinin koşma türündeki dörtlükleri, mayaların metinlerini oluşturmaktadır (Abacı, 2013). Mayalar, genellikle 4+7=11 hece ölçüsüyle yazılmaktadır. “aaab” şeklinde kafiyelenen mayalarda, “ah balam, oğul, yavri yavri, ağam, of, oh” gibi ek kelimeler kullanılmaktadır. Elazığ-Harput yöresindeki mayalarda “ah balam”, Erzincan ve Diyarbakır yörelerinde “oğul”, Erzurum ve Sivas yörelerindeki mayalarda ise daha çok “yavri yavri” gibi ek kelimeler yaygındır. Mayalar genellikle sevgi, aşk, gurbet, ayrılık gibi konuları işler. Mayaların sözleri çoğunlukla anonimdir (Ersen, 2019, s. 13-14). Yönetken, Harput’ta cuma günleri farklı mahallelerde düzenlenen eğlence toplantılarından bahseder ve bu toplantılarda toplu halde gür ve tiz sesli erkeklerin maya söylediğini, karşı mahalledeki kişilerin de onları dikkatle dinleyip sonra onlara cevap verdiğini belirtmiştir (2006, s. 100-101).

Elazığ, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır ve Sivas başta olmak üzere çevre illerde de uzun hava türü olarak mayalara rastlamak mümkündür (Ersen, 2019, s. 8). Mayalar, diğer uzun havalardan farklı olarak dört farklı ses perdesi üzerinden icra edilir. Mayalara özgün bir karakter kazandıran bu perdelerin her biri, kendine has isimlerle anılır. Bu perde isimleri; başlama, aşma, çıkma ve yıkmadır (Abacı, 2013, s. 80). Elazığ-Harput müziğindeki mayalar, hoyratlar gibi iki farklı şekilde seslendirilir. İcra ediliş biçimlerine göre mayalar; ezgi ve söz bölümleri serbest (resitatif) ritimli olanlar ve ezgi bölümü ölçülü, söz bölümü serbest (resitatif) ritimli olanlar olarak sınıflandırılır (Turhan, 1990, s. IX-X). Ayrıca farklı seyir yapılarına sahip serbest bölümlerin aynı ezgisel bölümlerden oluştuğu mayalar da mevcuttur (Ersen, 2019, s. 8-9). Ezgi ve söz bölümleri serbest ritimli olanlar ve ezgi bölümü ölçülü olanlar genellikle 10/8’lik curcuna usulüyle icra edilir ve mayalardan sonra aynı makamda türküler de söylenir. Mayaların söz bölümüne geçilmeden önce, okuyucunun uzun hava icrasına hazırlandığı ve uzun havanın karakterini ortaya koyan klarnet, bağlama, mey veya zurna ile bir giriş yapılır. Ancak Elazığ-Harput mayaları, başlangıç ve söz aralarında enstrümanlar tarafından ölçülü ve ritmik olarak icra edilir (Emnalar, 1998, s. 367). Türk halk müziğindeki mayaların çoğu Hüseyini dizisinden oluşur ve ses genişliği bir oktavı geçmez. Ancak Elazığ-Harput yöresindeki mayalardan, Muhayyer makamı dizisinde olanlar da bulunur ve ses genişliği bir oktavı aşar (Ersen, 2019, s. 17). Sivas, Erzurum ve Erzincan mayaları genellikle 5 ses içinde icra edilirken, Elazığ-Harput yöresindeki Cılgalı (Cıgalı)

mayaların ses genişlikleri bir oktavdan fazladır. Yörede seslendirilen mayalar, hoyratlarla benzerlik gösterir ancak seyir yapıları bakımından birbirinden farklıdır (Ersen, 2019, s. 18).

Bulgular

Bu araştırma ile elde edilen sonuçlar, alt problemler bağlamında düzenlenmiş olup tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur.

TRT Repertuarında Bulunan Elazığ Yöresindeki Uzun Hava Türleri

Uzun havalar tespit edilmiş ve bu uzun havaların türlerinin neler olduğu tablo 2’de verilmiştir.

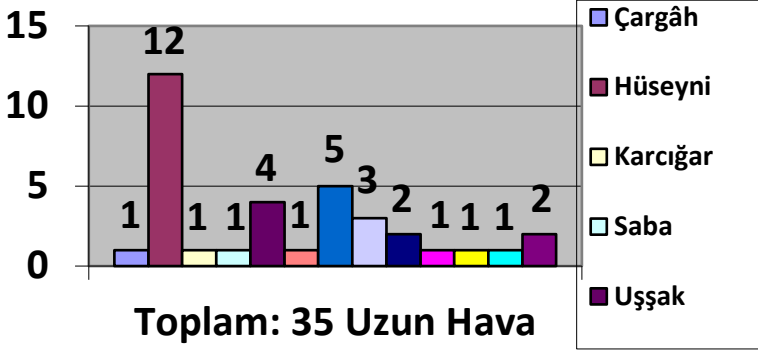
Tablo 2. TRT Repertuarındaki Elazığ Yöresindeki Uzun Hava Türleri / **Table 2.** Types of Long Airs in TRT Repertoire

Sıra No	Repertuar No	Türkü Adı	Türü
1	221	Gönül Yükseklenmiş Alçaklayamam	Hoyrat
2	58	Ayrılmışım Eşimden	Hoyrat
3	184	Gam Zedeler Gam Vurur Gam Zedeler	Hoyrat
4	190	Geldi Geçti Yar	Hoyrat
5	305	Merhem Koyup Onarma Sinemde	Gazel
6	348	Sürme Beni	Hoyrat
7	364	Uyan Yâr Seher Oldu Uyan Yâr	Hoyrat
8	368	Yad Oldum Yüzün Gördüm Şad Oldum	Hoyrat
9	409	Yüksek Kayadır Gönül	Hoyratı
10	594	Dertli Koyun	Hoyratı
11	84	Ben Şehid-i Badeyem Dostlar	Divan
12	134	Ah Eylediğim Serv-i Hıramanın İçündür	Gazel
13	314	Ne Mestim Ne Serhoşum Ne Mestim	Hoyrat
14	332	Sana Dil Verdim İse Yık Da Harap Et Mi Dedim	Gazel
15	349	Süsen Açmaz Sümbül Açmaz Gül Ağlar	Maya
16	566	Bıraktı Hâke Hüsnün Âfitab-i Âlem	Gazel

17	569	Bilmezdi Özüm Gamzene Meftun İmişem	Gazel
18	578	Bugün Dersin Yarın Dersin	Divan
19	597	Diraht-i Gül Çemen Âb-ü Hava Mahzun	Gazel
20	612	Ey Firâk-i Leb-i Canan Ciğerim Hun Ettin	Gazel
21	649	Humar Gözlüm Bakışından Doyamam	Maya
22	674	Küfr-i Zülfün Salalı Rahneler İmanımıza	Uzun Hava
23	694	Öyle Sermestem Ki İdrak Etmezem	Gazel
24	695	Pembe-i Dağ-ı Cünun İçre Nihandır	Gazel
25	720	Şimdilik Serde Humâr-ı Neşe-i	Gazel
26	173	Ey Dil Ne Durursun Demidir Başla	Gazel
27	375	Yara Benden Yara Benden	Hoyrat
28	101	Bir Kara Kaş Bir Kara Göz Sende Var	Maya
29	288	Kız Adın Gülümhan'dır	Uzun Hava
30	309	Narin Çalar Yâr Geymiş Mavi Çalar	Uzun Hava
31	402	Yüce Dağ Başında Armut Ağacı	Uzun Hava
32	23	Al Yanaktan Al Yanaktan	Hoyrat
33	193	Gele Gele Geldim Bu Kara Taşa	Uzun Hava
34	490	Baba Bugün Dolan Gözler	Hoyrat
35	890	Ağlama Göründü Harput Yayla	Uzun Hava

Kaynak: TRT Müzik Dairesi Repertuarı (Erişim 2025)

TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun havanın hangi makamlarda olduğunu dağılımı şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. 35 Uzun Havanın Makam Dağılımı / Figure 1. Distribution of Maqams among 35 Long Airs

TRT Repertuarında Bulunan Elazığ Yöresindeki Uzun Havaların Makamları

Uzun havaların makamları tespit edilmiş ve bu uzun havaların makamlarının neler olduğu tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. TRT Repertuarında Bulunan Elazığ Yöresindeki Uzun Havaların Makamları / Table 3. Maqams of Long Songs from the Elazığ Region Found in the TRT Repertoire

Sıra No	Repertuar No	Türkü Adı	Makamı
1	221	Gönül Yükseklenmiş Alçaklayamam	Uşşak
2	58	Ayrılmışım Eşimden	Hüseyini
3	184	Gam Zedeler Gam Vurur Gam Zedeler	Hicaz
4	190	Geldi Geçti Yar	Hüseyini
5	305	Merhem Koyup Onarma Sinemde	Hüseyini
6	348	Sürme Beni	Hüzzam
7	364	Uyan Yâr Seher Oldu Uyan Yâr	Muhayyer
8	368	Yad Oldum Yüzün Gördüm Şad Oldum	Hüseyini
9	409	Yüksek Kayadır Gönül	Hüseyini
10	594	Dertli Koyun	Gerdaniye
11	84	Ben Şehid-i Badeyem Dostlar	Hüseyini
12	134	Ah Eylediğim Serv-i Hıramanın İçündür	Rast
13	314	Ne Mestim Ne Serhoşum Ne Mestim	Rast

14	332	Sana Dil Verdim İse Yık Da Harap Et Mi Dedim	Hüseyini
15	349	Süsen Açmaz Sümbül Açmaz Gül Ağlar	Hüseyini
16	566	Bıraktı Hâke Hüsünün Âfitab-i Âlem	Segâh
17	569	Bilmezdi Özüm Gamzene Meftun İmişem	Nihavent
18	578	Bugün Dersin Yarın Dersin	Muhayyer
19	597	Diraht-i Gül Çemen Âb-ü Hava Mahzun	Saba
20	612	Ey Firâk-i Leb-i Canan Ciğerim Hun Ettin	Uşşak
21	649	Humar Gözlüm Bakışından Doyamam	Hüseyini
22	674	Küfr-i Zülfün Salalı Rahneler İmanımıza	Muhayyer
23	694	Öyle Sermestem Ki İdrak Etmezem	Hüseyini
24	695	Pembe-i Dağ-ı Cünun İçre Nihandır	Karcığâr
25	720	Şimdilik Serde Humâr-ı Neşe-i	Hicaz
26	173	Ey Dil Ne Durursun Demidir Başla	Çargâh
27	375	Yara Benden Yara Benden	Uşşak
28	101	Bir Kara Kaş Bir Kara Göz Sende Var	Hüseyini
29	288	Kız Adın Gülümhan'dır	-
30	309	Narin Çalar Yâr Geymiş Mavi Çalar	Hicaz
31	402	Yüce Dağ Başında Armut Ağacı	Uşşak
32	23	Al Yanaktan Al Yanaktan	Hicaz
33	193	Gele Gele Geldim Bu Kara Taşa	Hüseyini
34	490	Baba Bugün Dolan Gözler	Hicaz
35	890	Ağlama Göründü Harput Yayla	-

Kaynak: TRT Müzik Dairesi Repertuarı (erişim 2025)

Tartışma

Bu çalışmada TRT repertuarındaki 35 uzun havanın makam, tür ve usûl özellikleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Elazığ yöresi uzun havalarının geleneksel müzik pratikleri içindeki özgün yerini göstermektedir. Örneğin; çalışmada incelenen 35 uzun havanın %65'inin (23 eser) serbest olarak icra edilmesi, yörenin "uzun hava"

gelenegine olan güçlü bağlılığını teyit etmektedir. Ancak diğer %35'lik kısım ise ayak bölümlerinde 2/4, 3/4, 4/4, 9/8 ve 10/8 gibi çeşitli usülleri barındırmaktadır. Bu durum, Elazığ yöresi uzun havalarının icra pratiğinde ritimli ve serbest bölümlerin bir arada kullanıldığı karma bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunun üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, incelenen mayaların çoğunlukla tek oktav aralığında ve Hüseyini makamda kaldığı genel Türk halk müziği pratiğinden, Elazığ yöresindeki mayaların Muhayyer makamını da içermesi ve vokal aralığının bir oktavı aşabilmesi bakımından ayrıldığını göstermiştir. Bu özgünlük, Azerbaycan mugam gelenegini inceleyen çalışmalarda vurgulanan, makam sistemlerinin icracının yaratıcılığında ve lirik metin (gazel) ile melodik metin arasındaki ilişkinin kurulmasında oynadığı merkezi rolü desteklemektedir (Dessiatnitchenko, 2022, s. 86). Elazığ yöresi uzun havalarındaki serbest bölümler ile ayaklı geçişlerin birlikteliği, geleneksel Asya müziklerindeki şiirsel metin ile melodik metin arasındaki karmaşık ilişkinin yerel bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma, nitel bir doküman analizi yöntemiyle, TRT repertuarı gibi kurumsal ve güvenilir birincil kaynaklardan elde edilen müzikal metinleri inceleyerek, söz konusu repertuarı tür, makam ve usül ekseninde sistematik biçimde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma, müzik analizinin geleneksel ve bireysel müzikal düşüncenin belgelenmesi açısından değerli bir araç olduğu (Partlas, 2018, s. 47) görüşünü doğrulamaktadır. Ayrıca çalışmanın sonuçları, etnomüzikoloji alanının temel hedeflerinden biri olan kültürel mirasın sürdürülebilir aktarımı ve belgelenmesi ihtiyacına cevap vermektedir. Yunnan'daki folk müziklerin sistematik arşivlenmesinin önemine değinen çalışmalar (Li & Su, 2024, s. 118) gibi, bu araştırma da TRT repertuarındaki Elazığ yöresi uzun havalarının müzikal dilini hassas bir şekilde analiz ederek, yöresel kültürel mirasın gelecekteki karşılaştırmalı çalışmalara ve koruma çabalarına yönelik kritik bir veri tabanı sağlamıştır. Bu yönüyle, çalışmanın elde ettiği bulgular, Türk halk müziği repertuar analizine güçlü bir metodolojik yenilik getirmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada, TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun hava, türlerine ve makamlarına göre incelenmiştir. Bu

bağlamda TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun havanın 1'i Çargâh makamında, 12'si Hüseyini makamında, 1'i Karcıgar makamında, 1'i Saba makamında, 4'ü Uşşak makamında, 1'i Segâh makamında, 5'i Hicaz makamında, 3'ü Muhayyer makamında, 2'si Rast makamında, 1'i Hüzam makamında, 1'i Gerdaniye makamında, 1'i Nihavent makamında olduğu tespit edilmiş ancak 2'sinin ise makamı tespit edilememiştir. TRT repertuarında bulunan Elazığ yöresindeki 35 uzun havanın 23'ünün serbest bir şekilde icra edildiği, 3'ünün 2/4'lük usûl ve serbest bir şekilde icra edildiği, 2'sinin 3/4'lük usûl ve serbest bir şekilde icra edildiği, 1'inin 4/4'lük usûl ve serbest bir şekilde icra edildiği, 1'inin 9/8'lik usûl ve serbest bir şekilde icra edildiği, 5'inin ise 10/8'lik usûl ve serbest bir şekilde icra edildiği belirlenmiştir. 12 uzun havanın ara saz bölümleri usûllü bir şekilde icra edilirken söz kısımları serbest şekilde icra edilmektedir.

Elazığ-Harpur yöresine özgü uzun havaların, diğer yörelerdeki uzun havalardan farklı bir yapıya sahip olması nedeniyle "Yüksek Hava" olarak da adlandırıldığı görülmüştür. Elazığ-Harpur yöresindeki uzun havalar iki ana kategoriye ayrılır. Birincisi, ezgi bölümü ritimli olup söz kısmı serbest ritimli olanlardır. Müstezat, Bağrıyanık hoyrat, Harpur mayası, Divan, Şirvan hoyrat, Kesük (Kesik) hoyrat, Beşiri hoyrat, Varsak (Varsağı) hoyrat, Tecnis hoyrat, İbrahimiye gazel gibi kendilerine özgü isimleri ve melodileri bulunur. İkincisi ise hem ezgi hem de söz bölümü serbest olarak icra edilenlerdir. Elezber hoyrat, Cığalı maya, Muhalif hoyrat, Kürdi hoyrat ve Ölüm hoyratı gibi belirli isimlere sahip uzun havalar bu gruba dâhildir. Bu durum, Elazığ-Harpur uzun havalarının kendine özgü bir müzikal yapıya sahip olduğunu ve bu yapının onları diğer yörelerin uzun havalarından ayırdığını göstermektedir. Elazığ-Harpur yöresinin müzikal yapısı incelendiğinde, ritimli (ölçülü) ve sözlü kısımları serbest ritimli ezgilerden oluşan hoyratların varlığı dikkat çekmektedir. Versak hoyrat (Al Yanaktan repertuar no: 23) ve Beşiri hoyratı (Ne Mestim repertuar no: 314), bu türdeki hoyratlara örnek olarak gösterilebilir. Elazığ-Harpur müziğinde divan, çoğunlukla gazellerden seçilmiş sözlerle, Hüseyini ve Bayati makamlarında ritmik bir hoyrat türü olarak nitelendirilmektedir. Harpur Divanı icra edilirken, "ah ağam, ah balam, ey balam, aman aman, vah" gibi ek kelimelerin kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Elazığ-Harpur yöresindeki hoyrat ve maya gibi uzun hava türlerinin fasıl düzeninde icra edildiği, divanların da peş peşe ve ritmik bir şekilde seslendirildiği belirlenmiştir. Harpur Divanı'nın (Ben Şehid-i Badeyem Dostlar

repertuar no: 84) ara saz bölümünün 2/4'lük usulle, söz bölümünün ise serbest bir şekilde icra edildiği saptanmıştır. Elazığ-Harput müziğinde, üçü tasavvufi olmak üzere toplamda 17 gazelin icra edildiği tespit edilmiştir. Bu gazellerin sözlerinin büyük bir kısmının Fuzuli'ye ait olduğu, ancak Yunus Remzi Efendi, Mustafa Sabri Efendi, Çırpanızade Haydar Bey, Hacı Necip Paşa, Rıfat Dede, Rahmi Harputi gibi yerel Harputlu divan şairlerinin de eserlerinin bulunduğu belirlenmiştir. Elazığ-Harput müziğindeki gazellerin, hoyratlara benzer şekilde icra edilmeleri ve ağız ile üslup açısından hoyratlarla benzerlik göstermeleri nedeniyle diğer yörelerdeki gazellerden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Hicaz gazelin hem enstrümantal hem de vokal bölümlerinin serbest bir şekilde icra edildiği gözlemlenmiştir. Anadolu genelinde hoyratların genellikle bağlama eşliğinde icra edildiği bilinirken, Elazığ-Harput müziğinde klarnet, kanun, ud ve keman gibi çalgıların kullanıldığı belirlenmiştir. Elazığ-Harput hoyratlarının, Anadolu'da icra edilen diğer uzun havalardan farklı olarak, çoğunlukla pes sestem değil, ikinci perdeden başlayarak tiz sese doğru yükseldiği ve ardından tekrar pes sese inerek sonlandığı, yani karar sesine ulaştığı görülmüştür. Gamze Deler (repertuar no: 184) adlı hoyratın ara saz bölümünün 3/4'lük ritimle, söz bölümünün ise serbest bir şekilde icra edildiği tespit edilmiştir.

Elazığ-Harput müziğindeki mayaların, hoyratlar gibi iki farklı icra biçimine sahip olduğu ve bu icra biçimlerine göre mayaların ezgi ve söz bölümlerinin serbest ritimli olanlar ile ezgi bölümü ritimli, söz bölümü ise serbest ritimli olanlar şeklinde sınıflandırıldığı belirlenmiştir. Ayrıca farklı seyir yapılarına sahip serbest bölümlerin aynı ezgisel bölümlerden oluştuğu mayaların da var olduğu, diğer yörelerdeki mayaların söz bölümüne geçilmeden önce icracının uzun hava icrasına hazırlandığı ve uzun havanın karakterini yansıtan klarnet, bağlama, mey veya zurna ile bir giriş yapıldığı, ancak Elazığ-Harput mayalarının, başlangıç ve söz aralarında enstrümanlar tarafından ritimli ve ölçülü olarak icra edildiği belirlenmiştir. Türk halk müziğindeki mayaların çoğunun Hüseyini dizisinden oluştuğu ve ses genişliğinin bir oktavı aşmadığı, ancak Elazığ-Harput yöresindeki mayalardan Muhayyer makamı dizisinde olanların da bulunduğu ve ses genişliğinin bir oktavı geçtiği görülmüştür. Yörede seslendirilen mayaların hoyratlarla benzerlik gösterdiği, ancak seyir yapıları açısından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Süsen Açmaz (repertuar no: 349) adlı

mayanın ara saz bölümünün 10/4'lük usulle, söz bölümünün ise serbest bir şekilde icra edildiği gözlemlenmiştir.

Divanın edebi yapısının, genellikle 15'li hece ölçüsüyle veya aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılan bir şiir türü olduğu ve 2, 4, 5 ve 6 dizelik bölümlerden oluştuğu belirlenmiştir. İcra özellikleri açısından, usûlsüz (serbest ritimli) olarak seslendirilmesinin türün temel ayırt edici özelliği olduğu ve başında, arasında ve sonunda “ayak” adı verilen usûllü çalgı bölümlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Elazığ-Harpur müziğinde divanın, çoğunlukla gazel metinlerinden seçilmiş sözlerle, Hüseyini ve Bayati makamlarında icra edilen ritmik bir hoyrat türü olarak nitelendirildiği ve icra esnasında “ah ağam, ah balam, aman aman” gibi ek kelimelerin kullanıldığı saptanmıştır. Divan, bu özellikleriyle hoyrat, maya ve gazelden ayrılmaktadır.

Gazelin Divan edebiyatına özgü, lirik temaları işleyen bir şiir formu olduğu ve ritim açısından serbest bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Gazelin, Divan edebiyatındaki gazel türünün doğaçlama olarak ezgilendirilmesiyle meydana geldiği, sözler söylenirken “aman, gönül ey, ah” gibi eklemeler yapıldığı ve çalgıların aynı makamda ritimli bir şekilde eşlik ettiği saptanmıştır. Elazığ-Harpur müziğindeki gazellerin, hoyratlara benzer şekilde icra edilmeleri ve ağız ile üslup açısından hoyratlarla benzerlik göstermeleri nedeniyle diğer yörelerdeki gazellerden farklı olduğu tespit edilmiştir. Gazel, bu özellikleriyle hoyrat, maya ve divandan ayrılmaktadır.

Hoyratın, halk şiirinde maninin cinaslı mani ve kesik mani isimleriyle bilinen bir çeşidi olduğu ve en belirgin özelliğinin cinaslı kafiyeyle yazılmış olması olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hoyratın diğer uzun hava türlerine kıyasla daha güçlü ve sert bir ifadeyle seslendirildiği ve melodik hareket alanının oldukça geniş olduğu tespit edilmiştir. Hoyratların saz ve söz bölümleri serbest olarak icra edildiği gibi, ayak ve ara nağmesi usûllü olanlarının da bulunduğu saptanmıştır. Elazığ-Harpur hoyratlarının, Anadolu'da icra edilen diğer uzun havalardan farklı olarak, çoğunlukla pes sestem değil, ikinci perdeden başlayarak tiz sese doğru yükseldiği ve karar sesine inerek sonlandığı görülmüştür. Hoyratların, Anadolu genelinde bağlama eşliğinde icra edildiği görülürken, Elazığ-Harpur müziğinde ise klarnet, kanun, ud ve keman gibi çalgılarla icra edildiği belirlenmiştir. Hoyrat, bu özellikleriyle maya, gazel ve divandan ayrılmaktadır.

Mayanın halk şiirinin koşma türündeki dörtlükleriyle (genellikle 11'li hece ölçüsüyle) metinlerinin oluşturulduğu ve diğer uzun havalardan farklı olarak dört farklı ses perdesi (başlama, aşma, çıkma ve yıkma) üzerinden icra edildiği belirlenmiştir. Mayaların, icra edilmiş biçimlerine göre, ezgi ve söz bölümleri serbest olarak icra edilenler ile ezgi bölümü ölçülü, söz bölümü serbest olarak iki farklı şekilde sınıflandırıldığı tespit edilmiştir. Elazığ-Harput mayalarının, diğer yörelerdeki mayaların aksine, başlangıç ve söz aralarında enstrümanlar tarafından ritimli ve ölçülü olarak icra edildiği belirlenmiştir. Türk halk müziğindeki mayaların çoğunun Hüseyini dizisinden oluştuğu ve ses genişliğinin bir oktavı aşmadığı, ancak Elazığ-Harput yöresindeki mayalardan Muhayyer makamı dizisinde olanların da bulunduğu ve ses genişliğinin bir oktavı geçtiği görülmüştür. Yörede seslendirilen mayaların hoyratlarla benzerlik göstermekle birlikte seyir yapıları açısından farklı olduğu saptanmıştır. Maya, bu özellikleriyle hoyrat, gazel ve divandan ayrılmaktadır.

Bu çalışma, TRT repertuarı temel alınarak Elazığ yöresi uzun havalarının makam, tür ve usûl özelliklerini ilk kez sistematik biçimde sınıflandırmış olması bakımından literatürde yenidir.

Yazar Katkısı

Bu makalenin hazırlanmasındaki tüm katkılar tek bir yazara aittir ve yazarın çalışma üzerindeki payı %100'dür.

Etik Onay

Bu çalışma, etik kurul onayını gerektiren insan katılımcıları veya hayvan denekleri ile yürütülmemiştir.

Finansman

Bu araştırmanın herhangi bir kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen kuruluştan özel bir hibe veya finansal destek almadığı belirtilmiştir.

Çıkar Çatışması

Çalışmanın hazırlanması ve yayımlanması sürecinde, yazarın herhangi bir çıkar çatışması taşımadığı açıkça beyan edilmiştir.

Veri Erişimi Beyanı:

Bu makalede sunulan tüm veriler, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) lisansı

altında herkese açık olarak erişime sunulmuştur. Makalede yer alan bilgiler, atıf yapılması koşuluyla, akademik ve eğitim amaçlı olarak kullanılabilir. Veriler, ZfWT'nin açık erişim politikası doğrultusunda yayımlanmıştır.

Kaynaklar

- Abacı, T. (2013). *Harput/Elazığ Türküleri*. İkaros Yayınları.
- Akdoğu, O. (1996). *Türler ve Biçimler*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Bayraktar, F. S. (2013). Elazığ/Harput hoyratlarının Kerkük horyatları ile tematik karşılaştırması. *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, 209-215.
- Demir, S. (2011). *Türk halk müziğinde tür meselesi* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dessiatnitchenko, P. (2022). Affective hermeneutics: Love, Mugham, and post-Soviet Azerbaijani subjectivities. *Asian Music*, 53 (1), 5–33. <https://dx.doi.org/10.1353/amu.2022.0001>
- Elazığ Valiliği. (1999). *Notalarla Harput Musikisi*. Çağ Ofset.
- Ekici, S. (2009). *Elazığ-Harput Müziği*. Akçağ Yayınları.
- Emnalar, A. (1998). *Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ersen, M. (2019). *Türk halk müziğinde bir uzun hava türü olan “maya”nın müzikal açıdan incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülşah, K. (2016). *Geleneksel Türk sanat müziğinin Türk halk müziği ile karşılaştırılarak incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Hoşsu, M. (1997). *Geleneksel Türk Halk Müziği Nazariyatı*. Kombassan A.Ş. Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi. (1994). *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçükçelebi, A. E. (2002). *Uzun Havalalar*. Yücel Ofset Ltd. Şti. Dağıtım Tesisleri.
- Li, J. & Su, Y. (2024). Exploring the significance of traditional music in safeguarding and transmitting intangible cultural heritage: A case study of the Yunnan Bai ethnic group. *Cultura: International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 21 (3), 115–144. <https://culturajournal.com/submissions/index.php/ijpca/article/view/505/391>
- Memişoğlu, F. (1966). *Harput Ahengi*. Matbaa Teknisyenleri Basımevi.
- Memişoğlu, F. (1995). *Harput Halk Bilgileri*. Elâzığ Kültür Derneği.
- Onur, M. N. (2013). Harput'ta divan şiiri geleneği. *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, 201-208.

- Özarslan, M. (2010). Geleneksel müzik ve türküler üzerine. *Türk Yurdu Dergisi Türkü Özel Sayısı*, 269.
- Özbek, M. (1998). *Türk Müziği El Kitabı I, Terimler Sözlüğü*. AKM Yayınları.
- Özbek, M. (t.y.). *Türk Halk Edebiyatı ve müziğinde hoyrat*. <http://www.turkishmusicportal.org/tr/makaleler/turk-halk-edebiyati-ve-muziginde-hoyrat> adresinden 8 Haziran 2025 tarihinde alınmıştır.
- Özgül, M., Turhan S. ve Dökmetaş, K. (1996). *Notalarıyla Uzun Havalarımız*. Cem Web Ofset.
- Partlas, Ž. (2018). Music Analysis in the 21st Century Ethnomusicology: Merging Ideas of “Western” and “East European” Ethnomusicological Traditions. *Gesj: Musicology and Cultural Science*, 17 (1), 47–52. https://www.researchgate.net/publication/369584718_Music_Analysis_in_the_21st_Century_Ethnomusicology_Merging_Ideas_of_Western_and_East_European_Ethnomusicological_Traditions_Musicology_Cultural_Science_Vol_17_Issue_1_2018_47-52#fullTextFileContent adresinden 3 Kasım 2025 tarihinde alınmıştır.
- Say, A. (2002). *Müziğin Kitabı*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sedmak, G., Kerma, S. & Čivre, Ž. (2020). Traditional music in tourists’ eyes – the case of Slovene istria. *Journal of Heritage Tourism*, 16 (5), 546-558. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1808002>
- Sevimli, E. (2021). Beşeri aşk bağlamında gazel felsefesini yeniden düşünmek. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 26 (26), 491-537.
- Şenel, S. (2007). *Kastamonu’da Aşık Fasılları I (Türler-Çeşitler-Çeşitlemeler)*. Kastamonu Valiliği Yayınları.
- Taşbilek, Ş. (2012). *Bize Harputlu Derler: Elazığ Müzik Kültürü-I*. Başarı Dergisi Yayınları.
- Traditional/Local Music. <https://www.ktb.gov.tr/EN-98640/traditionallocal-music.html> adresinden 22 Ekim 2025 tarihinde alınmıştır.
- Turhan S. & Taşbilek Ş. (2009). *Elazığ-Harput Havaları*. Elazığ Belediyesi Kültür Yayınları.
- Turhan, S. (1990). *Harput-Elazığ Musiki Folkloru*. Uluyüce Baskı Hizmetleri. Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. <https://www.sozluk.gov.tr/> adresinden 2 Nisan 2025 tarihinde alınmıştır.
- Uçan, A. (2005). Genel müzik eğitiminde geleneksel müziklerimizin yeri ve önemine genel bir bakış. *Genel Müzik Eğitiminde Geleneksel Müziklerimiz Sempozyumu*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Yener, S. & Cahit, A. (2004). Türk halk müziği ezgilerindeki Türk müzik dokusunun bilgisayar destekli analizi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (13).
- Yönetken, H. B. (2006). *Derleme Notları (Anadolu’da Geleneksel Müzik Yaşamı Üzerine Notlar 1937-1952)*. Sun Yayınevi.

Extended Abstract

Purpose

This study aims to analyze and classify the long air types from the Elazığ region included in the TRT Turkish folk music repertoire. The main goal is to fill the methodological gap in Turkish ethnomusicology by presenting a repertoire-based systematic evaluation of long air genres according to their type, maqam and rhythmic structure.

Method

The study adopts a qualitative document analysis method. Data were obtained from the TRT music department's repertoire database. The research universe comprises all long airs belonging to the Elazığ region listed in the TRT repertoire and the sample consists of 35 works. Each piece was analyzed according to its maqam, rhythmic pattern, and lyrical form.

Results

Among the 35 long airs analyzed, 12 are in Hüseynî, 5 in Hicaz, 4 in Uşşak and the rest in Çargâh, Rast, Nihavent, Saba and other maqams. Twenty-three are performed freely, while others include rhythmic sections such as 2/4, 3/4, 4/4, 9/8 and 10/8. This demonstrates that Elazığ long airs combine free and measured rhythmic practices. This study is novel in the literature in that it systematically classifies the maqams, types and rhythms of the long songs of the Elazığ region for the first time, based on the TRT repertoire.

Discussion

Compared with Sedmak et al. (2020), Pistrick (2022) and Li (2023), who examined traditional repertoires in Slovenia, the Balkans and Central Asia, Elazığ long airs stand out for their persistent modal hierarchy and oral stylistic continuity. The results confirm that Elazığ maintains its modal and rhythmic authenticity despite modernization and notation-based performance systems.

Contribution

This paper provides the first comprehensive classification of Elazığ long airs based on TRT repertoire data, bridging the gap between archival documentation and analytical ethnomusicology. It offers a model for comparative folk-music analysis applicable to other regional traditions.

Limitations

The research is limited to works officially catalogued in TRT's repertoire. Locally transmitted but unpublished variants remain outside the study's scope.